

УКРАЇНОФОБСЬКІ НАРАТИВИ У МЕДІЙНО-СОЦІАЛЬНОМУ
ПРОСТОРІ: МЕТОДОЛОГІЯ ПРОТИДІЇ І СПРОСТУВАННЯ¹

Ярослав КАЛАКУРА

orcid.org/0000-0001-9007-4991

доктор історичних наук, професор,
заслужений професор КНУ імені Тараса Шевченка,
провідний науковий співробітник
НДІ українознавства КНУ імені Тараса Шевченка
email: kalajar@ukr.net

Анотація. Розглядаються особливості нової хвилі українофобії у медійному і соціокультурному просторі як інформаційного сегмента окупаційно-геноцидної війни Росії проти України. Спрогнозовано можливість продовження світоглядно-цивілізаційного протистояння українських наративів і російських міфів та фальсифікацій в інформаційно-медійному просторі після закінчення повномасштабної фази війни, вказано на способи запобігання можливому спалаху українофобії.

Ключові слова: українознавство, українофобія, російська агресія, інформаційна війна, російські міфи та фальсифікації, соціальні мережі, українська ідентичність.

Постановка проблеми. Один із фундаторів новітньої візії українознавства академік Петро Кононенко, аналізуючи його пізнавально-світоглядні функції, поряд із формуванням любові до України на чільне місце ставив захист Батьківщини, оборону і знань про неї від фальші, спотворень, брехні, боротьбу з ворожою ідеологією україноненавистництва [16, с. 3].

Сказане набуло ще більшої актуальності на хвилі загарбницької окупаційно-геноцидної війни Російської Федерації (далі – РФ) проти України, коли медійний і соціокультурний простір, зокрема цифрові медіа та соціальні мережі, наповнені антиукраїнськими наративами місцевого та зарубіжного походження, передусім російського. Вони набули

характеру інформаційної зброї у війні на знищення України, яка, за словами ідеолога «руського мира» Дугіна, має стати частиною Росії без жодного суверенітету, служать потужним засобом промивання мізків, поширення дезінформації, різного роду міфів, інсинуацій, брехні, вигадок з метою принизити українців, розколоти українське суспільство, деморалізувати його, підважити віру в перемогу над ворогом. Чималу частину цієї дезінформації складають російські міфи та фейки, спрямовані на дискримінацію українознавства як синтезу наукових знань про Україну та українство, підрив українознавчого простору, паплюження історії і культури, фальсифікацію цілей, характеру війни, її перебігу та пошуку шляхів до миру.

¹ Статтю, в основу якої покладено доповідь на V Всеукраїнських наукових читаннях «Свою Україну любіть!» (05.06.2025), підготовлено у межах виконання науково-дослідної роботи «Викриття російських фальсифікацій і міфів історії України як складова гуманітарної безпеки держави» (№ держреєстрації 0125U002252).

Важливість означеної теми для українознавства і всієї гуманітаристики зумовлюється низкою факторів: а) українофобські російські міфи та фальсифікації в умовах окупаційно-геноцидної війни РФ проти України, особливо її повномасштабної фази, стали потужним інструментом деморалізації і підризу національній єдності українського суспільства, активної протидії мобілізації українського народу на захист країни, засобом нагнітання ворожості, неприязні, ненависті, відрази, нетерпимості до України та українців. Закон України «Про засудження і заборону пропаганди російської імперської політики в Україні та деколонізацію топонімії» [13, с. 22] визначає українофобію як публічні висловлювання, в тому числі в медіа і літературі, так і підривні та дискримінаційні дії, спрямовані на заперечення суб'єктності України, ігнорування української державності, мови і культури. Вона є ядром антиукраїнської ідеології і практичних дій, має як зовнішній, так і внутрішній механізми формування, поширення та впливу.

На інформаційних платформах немало проплачених російськими структурами дописів, у тому числі українською мовою, створених ботофермами та фабриками брехні, які дестабілізують суспільно-політичну атмосферу в Україні, компрометують органи державної влади, військове командування, сіють зневіру. За таких обставин протидіяти ворогу, його дезінформації означає проявляти стійкість, не панікувати, не зраджувати, не піддаватися спокусі, не миритися, а діяти і боротися всіма можливими засобами, включаючи й наукові дослідження; б) україноненависництво є складовою давньої політичної стратегії

Москвії, успадкованою нинішніми правителями Кремля. В антиукраїнській діяльності беруть участь президент РФ, Державна дума РФ, уряд РФ, Федеральна служба безпеки РФ (далі – ФСБ), зовнішня розвідка, Російська православна церква (далі – РПЦ), численна агентура в Україні й по всьому світу, засоби масової інформації, соціальні мережі, десятки тисяч найнятих блогерів. З початком повномасштабної війни майже вдвічі збільшено фінансування державних пропагандистських проєктів (у 2025 р. – 1,4 млрд. доларів, а на 2026 р. ще на 54% більше) як на пострадянському просторі, так і в світі. Українофобством пронизані засоби масової інформації, передусім електронні, соціальні медіа та сервіси, що поширюються через Інтернет. За образним висловлюванням кіноактора І. Гаврилюка, мрія росіян – знищити Україну, вивести гібридну націю: без роду і пам'яті, без мови і культури, без відчуття Батьківщини, без усвідомлення, що у тебе є мама і тато.

Дієвими засобами нейтралізації ворожих намірів і дій виступають українознавчі студії; в) антиукраїнська пропаганда стала не лише агресивнішою, але й набула нового технологічного характеру з активним використанням Інтернет-ресурсів, цифрових каналів і платформ YouTube, Facebook, Instagram, X (Twitter), Telegram, Tik Tok та ін., яким, до речі, належить домінуюче місце й в інформаційному просторі України. І це очевидно, адже, за соціологією, ними користуються близько 30 млн. українців (понад 80% населення), а серед молоді цей відсоток сягає 90–95% [15, с. 210–211], при цьому зростає чисельність активних користувачів, які мають акаунти, вебсайти, створюють публікації, коментують і поширюють

дописи. Водночас активізувалася протидія українофобії, збільшилась кількість україномовних електронних медіа: лише на YouTube функціонує близько 250 історичних каналів, частина яких належить професійним та аматорським історикам, українознавцям, журналістам, а також патріотично налаштованим блогерам. Все це диктує необхідність наукового осмислення і поширення досвіду розвінчування українофобства, пошуку шляхів мінімізації його пагубного впливу на суспільну свідомість.

Аналіз досліджень та публікацій.

У відповідь на масштабну публічну українофобію в друкованих і медійно-соціальних мережах активізувалися різнопланові наукові студії, спрямовані як на з'ясування її сучасних сенсів та особливостей, так і вдосконалення методів протидії та розвінчування дезінформації. Маємо досить великий пласт наукових та публіцистичних праць, присвячених цій проблематиці. Найближчими до нашої теми є дослідження І. Дзюби [10], В. Рога [28], В. Панасюка [25], матеріали довідника «Символи українофобії» [32], а також праці із загальнотеоретичних і методологічних аспектів критики антиукраїнської ідеології та російської пропаганди (О. Власюк, В. Лизанчук, В. Різун, О. Салата) [3; 9; 20; 27], особливостей сучасного інформаційного простору (С. Глобенко, К. Дубняк) [6; 12]; сучасні технології інформаційних маніпуляцій, їхні особливості в умовах війни (А. Бадер, С. Вовк, Н. Войтович, А. Гребенюк, В. Посмітна) [4–5; 8; 26]; методика протидії дезінформації, включаючи й українознавчі студії (П. Гай-Нижник, Р. Додонов, Я. Калакура, В. Крисаченко, Є. Міненко, Ю. Фігурний) [11; 14–15; 17; 21; 34–35] та ін. Разом з тим огляд наявних публікацій

з означеної проблеми засвідчує, що одним із вузьких їхніх місць є недостатня увага до методологічних засад критики українофобства, його сучасних стратегій, методів та політтехнологій.

Джерельною базою дослідження слугують, крім згаданих історіографічних праць, електронні статті, дописи, коментарі, репліки, які продукують чи поширюють українофобію або викривають і спростовують її.

Метою дослідження є системний аналіз сутності українофобії, з'ясування стратегії і специфіки російських міфів, фейків та фальсифікацій у засобах масової інформації та соціальних мережах, осмислення новітніх технологій, концепцій та особливості методології викриття, доведення наукової неспроможності антиукраїнської міфології, запропонування способів запобігання поширенню ворожої ідеології і пропаганди та шляхів формування інформаційного імунітету в ставленні до неї.

Виклад основного матеріалу. Безпосередній розгляд теми видається доцільним розпочати із з'ясування декількох питань загальнотеоретичного характеру.

Перше. Треба осмислити природу українофобії і те, як трактує новітня наука її становлення, розвиток та сучасну стратегію. Термін «українофобія» одними з перших в українській гуманітаристиці застосували І. Франко і М. Драгоманов ще наприкінці ХІХ ст., розглядаючи її як підступні погляди і дії на шкоду українській справі. Хрестоматійно відомий заклик І. Франка 1880 р. «Не пора, не пора москалеві й ляхові служити! Нам пора для України жити» доповнюється його пророчим передбаченням, що «українській суспільності прийдесться видержувати хронічну, довгу, важку

боротьбу з російською суспільністю та крок за кроком відвойовувати собі у неї право на самостійний розвій» [37, с. 579].

Нетерпимістю до будь-яких проявів зневаги до України і українців пронизана й творчість Т. Шевченка, Лесі Українки, П. Куліша, Б. Грінченка та інших українських мислителів.

Саме явище українофобії як нищівні антиукраїнські ідеї та ворожі дії має набагато давніше коріння і транзитну сутність. Його початок сягає 1169 р., коли Володимиро-Суздальський князь Андрій Боголюбський захопив, розорив і пограбував Київ. Претензії на Київ та українські землі висловлював Іван Грозний, а ініціатор приєднання України до Московії цар Олексій Михайлович розпорядився забрати з храмів і спалити всі рукописи та книги старого українського друку. Нищення всього українського продовжив його син Петро I – кат, за словами Т. Шевченка, що «розпинав Україну», а його послідовниця – зловісна імператриця Катерина II – донищила козацьку вольницю, перетворивши її в колоніальну частину імперії. Сама ж доктрина українофобії вперше офіційно була викладена у Валувському циркулярі 1863 р. та Емському указі 1876 р., а Олександр III спеціальними указами 1880-х років заборонив викладання української мови в народних школах, її вживання в церковних проповідях, офіційних установах, а також хрещення дітей українськими іменами. В завуальованій гаслами інтернаціоналізму та дружби народів формі вона реалізовувалась в совітські часи й успадкована РФ. З приходом до влади Путіна українофобія стала реальною політикою держави і сегментом підготовки до війни, досягнувши свого апогею в останнє десятиріччя

як інструмент збройної агресії, засіб підриву безпеки України, її державності, саботажу мобілізації українського народу на захист і оборону країни.

Українофобія має публіцистичну, філософську, політологічну, історичну, правничу та інші інтерпретації, але найбільш системною і лаконічною, на наш погляд, є українознавча: це усвідомлене агресивне несприйняття окремішності України, українського народу, його історії і всього українського, злісна ворожість до української нації і держави [29, с. 354–355].

Українофобія зародилась у відповідь на етногенез українського народу, самовизначення української нації і державотворення. Вона не є суто російським явищем: насторожено, із заздрістю, а то й з ворожістю реагували на етнонаціональні процеси й деякі інші етноси, передусім сусідні – поляки, румуни, татари, турки, угорці, але особливо хворобливе несприйняття окремішності українців, відкриту ненависть проявили москвити, побачивши у них загрозу для себе, для своєї імперської «величі». Є й «домашні» українофоби, зокрема ті, хто не ототожнює себе з Україною, ненависно ставиться до неї. Це, як правило, носії розмитої, малоросійської чи російської, ідентичності або звичайні перевертні та зайди. Нерідко з їхнього боку простежується намагання принизити, знецінити, зневажити, висміяти українців. У сучасних умовах їх підживлює РФ, вбачаючи у них «допоміжну силу» у війні на знищення України. Великої шкоди завдають й окремі журналісти, освітяни, науковці, представники сфери культури і мистецтва з розмитою свідомістю і проросійською ідентичністю. Особливо непокоїть, що й деякі «можновладці» схильні

називати великий і гордий український народ «племенем», уподібнюючись любителям Пушкіна, який сприймав українців як «поющее и пляшущее племя» у рецензії на книгу М. Гоголя «Вечори на хуторі біля Диканьки».

В умовах екзистенційної та когнітивної війни РФ проти України українофобія набула не лише суспільно-політичного, але й світоглядно-наукового та емоційно-психологічного забарвлення, стала стратегією збройної та інформаційної агресії, способом контролю процесів мислення людей і деформації їхньої свідомості. Це означає, що війна Росії на знищення України носить як окупаційно-геноцидний, так і відверто українофобський характер.

Друге. Є потреба проаналізувати особливості сучасної українофобії і яке місце вона посідає в засобах масової інформації та соціальних мережах. Українофобія перетворилася з вузькопобутового явища в потужну інформаційно-технологічну зброю агресивно-політичного характеру, в ключовий сегмент інформаційно-когнітивної війни, в дієвий засіб маніпуляції суспільною свідомістю. За даними моніторингу, а також нашими з Т. Білуцзяк підрахунками, від 30 до 40 відсотків контенту на платформах YouTube, Facebook, Instagram, X (Twitter), Telegram та Tik Tok у 2022–2025 рр. присвячено російсько-українській війні, при цьому від 5 до 10% має відкритий або прихований дезінформаційний зміст. За рівнем довіри до новинної інформації соціальні мережі наближаються до офіційних засобів масової інформації (далі – ЗМІ) [15, с. 212].

Доступність, оперативність, відкритість і відносно низька вартість електронних медіа та соціальних мереж

створює сприятливе підґрунтя як для блискавичного поширення правдивих відомостей і вільної комунікації користувачів, так і для різного роду ідеологічних спекуляцій, провокацій та активізації російських міфів, фейків та фальсифікацій, виправдання і визнання правомірною агресії та окупації частини України. Ворожі антиукраїнські практики інформаційної політики РФ набрали в умовах війни характеру злісного україноненавистництва і становлять загрозу державі та суспільству. У фокусі російської пропаганди опинилися як тимчасово переміщені особи, так і українські біженці в зарубіжних країнах, передусім в Німеччині, Польщі, Словаччині, Угорщині, Чехії. До її реалізації долучаються російська агентура і проплачені медіа.

Третє. Існує нагальна потреба досягнути методологію розвінчування українофобських наративів. На жаль, поки що вона не розроблена як цілісність, але нагромаджено певний досвід такої роботи, опубліковано чимало методичних рекомендацій щодо особливостей застосування загальних наукових принципів до їхньої критики, залучення дослідницьких методів, засобів та способів протидії, розвінчування і спростування дезінформації з урахуванням специфіки цифрового формату антиукраїнської пропаганди [1; 7; 14; 19; 24], а також запобігання інформаційним кібератакам з використанням штучного інтелекту. Під час вибору методологічного інструментарію дуже важливо враховувати методи і прийоми, якими безпосередньо послуговується ворог, віддавати пріоритет світоглядним, науковим методам, які посідають домінуюче місце в українознавстві. В умовах формування

електронного інформаційного середовища та інформаційно-технологічних викликів російсько-української війни виникла необхідність залучення цифрового інструментарію і комп'ютерного забезпечення наукових студій, присвячених протидії та нейтралізації антиукраїнської пропаганди.

Висловлені думки щодо загальних питань протидії українофобії дають змогу краще зрозуміти її руйнівну роль як дискримінаційної зброї нищення України, а також досягнути своєрідності сучасного інформаційного фронту, зумовленого російсько-українською війною. Керівник Центру протидії дезінформації при Раді національної безпеки й оборони України (далі – РНБО) А. Коваленко звернув увагу на те, що під час підготовки до війни російський політикум актуалізував риторику про відновлення «союзної держави» за участю Білорусі, України, Росії. Цю стару ідею Москва з особливою активністю намагається втілити, починаючи з часів приходу до влади Путіна, і в такий спосіб позбавити Україну незалежності. Але коли правителі РФ побачили реальне зростання національно-державницької свідомості українців, утвердження національної ідентичності, розуміння, що Україна – не Росія, це й стало для них приводом та однією з першопричин збройної агресії.

Здійснивши систематизацію основних меседжів українофобських наративів Кремля та його агентури в Україні, найбільш характерних для умов нинішньої війни, поряд із озвученими Путіним базовими міфами про «один народ», «єдине коріння», «спільну колиску», «загальну історію», «штучну Україну» можна виділити наступні ключові тематичні напрями:

– демонізація України як «неофашистської загрози» і небезпечного ворога Росії, дискредитація Української держави, заперечення її правомірності, суб'єктності та цілісності, маніпулятивне трактування нашої території як «історических руських земель», на яких Ленін, мовляв, «створив» Україну; поширення зневіри в легітимність нинішньої влади, правильність її політики; заперечення статусу української мови і культури;

– міфологізація історичних та політичних передумов і так званих «першопричин» повномасштабного вторгнення РФ в Україну як спецоперації з метою «демлітаризації» та «денацифікації», повернення «історичних земель», а також виправдання агресії як відповіді на «українську загрозу та кризу»;

– перекладання вини за війну, за масові жертви, за окупацію частини території на саму Україну шляхом формування її образу як «ворога» і «оплот нацизму», навішування різного роду ярликів: «київська хунта», «фашисти», «карателі», «укропи», «правий сектор»; демонізація «бандеровщини» і Галичини як осердя «антиросійства»;

– дезінформація сутності й характеру війни, її перебігу, підрив авторитету Збройних сил України (далі – ЗСУ), виправдання нищення цивільної інфраструктури, застосування касетної і хімічної зброї, систем «Град», балістичних ракет, фосфорних боєприпасів, бомб і мін; гіперболізація людських втрат України, проявів дезертирства, ухиляння з метою скомпрометувати ЗСУ, підірвати довіру до них, зірвати мобілізацію, посіяти паніку;

– нівелювання і розмивання української ідентичності, провокування внутрішніх конфліктів і підрив єдності

суспільства, його деморалізація, поширення занепадницьких настроїв, намагання представити українців у карикатурному та аморальному вигляді, залучення до цього зрадників і колаборантів, гіперболізація російської і зневага до української мови і культури;

– пониження гідності українців, включаючи тимчасово переміщених осіб і тих, хто за кордоном, дегуманізація їхнього образу як «невдячних» біженців, створення негативного іміджу України та українців у зарубіжних країнах і на міжнародній арені;

– підтримка антиукраїнської релігійно-інформаційної експансії РПЦ в Україні, використання служителів її філії – Української православної церкви Московського патріархату (далі – УПЦ МП) як агентів ФСБ, «руського мира» і п'ятої колони, нав'язування негативного ставлення до Томосу, наданого Православній церкві України (далі – ПЦУ), заперечення канонічності української мови в богослужінні.

Вказані та інші напрями антиукраїнської пропаганди і практичних дій українофобів проглядаються також у підходах російської сторони до переговорів про припинення війни та умов укладання миру. Вони сформульовані в ключі цинічного українофобства, оскільки їхнє виконання означало б повну капітуляцію України, відмову від своєї державності, суверенітету і території. Для людей з належними знаннями української історії і культури, критичним мисленням і медійною грамотністю неважко зрозуміти мету, абсурдність і небезпечність цих та інших інсинуацій, передбачити можливість їхнього продовження і після завершення активної фази війни. Можна спрогнозувати, що

РФ і надалі спрямовуватиме свої дії на дестабілізацію України та збереження свого впливу насамперед на ту частину суспільства, яка певний час знаходилась під окупацією, опинившись у полоні стереотипів «руського мира», або перебувала за кордоном у статусі біженців і не запізнала усіх складнощів війни, слабо орієнтується в сучасних суспільно-політичних процесах чи недостатньо обізнана з незасвоєними уроками історичного минулого України.

Проаналізуємо, якими методами, засобами і технологіями послуговується Кремль у підривній діяльності та інформаційній війні проти України, в реалізації зазначених напрямів українофобських наративів і як їм протидіяти.

Більшість з них успадковані з радянських диверсійних, кримінальних та ідеологічних практик, але вони модифікуються з урахуванням політико-правових та економічних реформ, використання олігархічно-корупційних схем, новітніх цифрових технологій шляхом поширення інтернет-тролів, фальшивих аудіозаписів та відеофільмів, створених за допомогою алгоритмів Інтернету, Telegram-каналів і штучного інтелекту (далі – ШІ). Соціальні мережі та ЗМІ свідчать про численні факти інфільтрації російської агентури в українське політико-управлінське, безпеково-юридичне, бізнесове, наукове, освітньо-культурне, релігійно-духовне та інформаційне середовище для підриву і демонтажу України зсередини, її штучного поділу на «Східну» і «Західну», а населення на «україномовних» і «російськомовних». Переглядаючи час від часу російські соціальні мережі, статті кремлівських політиків і блогерів, неважко помітити штучне застосування сенсаційних

заголовків (так званих клікбейтів) у описах та повідомленнях, які не відповідають їхньому змісту. Так було з повідомленнями про Куп'янськ, Покровськ, які ніби захоплені російськими військами, а насправді залишалися під контролем ЗСУ. Або інший приклад. Речник Путіна Песков неодноразово використовує фрази про «історичні території» Росії або про те, що Україна є частиною «руського мира», як доконаний факт усупереч тому, що українці рішуче відмежувалися і протистоять його злочинній ідеології. Має місце упереджене перенесення на українські реалії ідеологічних кліше «фашизм», «нацизм», звинувачення України в «геноциді» російськомовного населення, а відтак виправдання окупації Криму, частини Донбасу та інших областей або підміна понять: не війна, а «спецоперація», не відступ російських військ, а «жест доброй волі», не окупація українських територій, а «освобожденіє». Досить часто вживаються штучно сконструйовані поняття «денацифікація», «дебандеризація», «київська хунта» тощо як маркери ворога, який загрожує Росії. Українофоби не гребують використовувати різноманітні вигадки на кшталт: українських дітей вчать вбивати снігурів, бо вони мають «пір'я кольорів російського прапора». Поширеним прийомом нав'язування хибних поглядів є також перехід на особистості, приниження і компрометація репутації опонентів, навішування ярликів на представників української еліти та політикуму, інститутів громадянського суспільства.

Спільними ознаками всіх українофобських наративів, а також методів і маніпулятивних технологій російської історіографії, засобів інформації та

імперської пропаганди, включаючи й релігійну, традиційно є цілеспрямоване і упереджене поширення емоційно забарвленої вербальної та аудіовізуальної інформації з фальшивим і неправдивим змістом. Їм властиві демагогія, брехня, домисли, цинізм, підміна понять, навмисне вигадкування неправдивих фактів, цитат, фальсифікація і спотворення джерел, конструювання фейкових «документів», «фотодоказів і відеоматеріалів», розсилання СМС та повідомлень у месенджерах з видуманими фейками і брехливими «новинами». Розглядаючи найбільш поширені прийоми і техніку антиукраїнської пропаганди в російських науково-публіцистичних дискурсах, ЗМІ та кіно, дослідники звертають увагу на фальшування та імітацію реальності [18; 21; 25; 31; 33].

Дуже часто українофобські тексти маскуються такою фразою: «Нам стало відомо з достовірних джерел...» І ні слова про самі джерела. Нерідко конструюється імітація «присутності» автора, наприклад, репортаж з місця боїв або якогось Територіального центра комплектування та соціальної підтримки (далі – ТЦК). Ворожа пропаганда спекулює на таких почуттях і емоціях людини, як моральність, віра, надія, співчуття, намагається посіяти страх, розгубленість, розчарування, тобто створити такий емоційний стан, який зосереджує увагу на відчуттях і нівелює критичне мислення.

Водночас слід враховувати, що до українофобії належать не лише ворожа ідеологія і пропаганда, але й дії або бездіяльність органів державного управління, службових та інших осіб, наслідки яких загрожують безпеці, насамперед сама війна, діяльність ворожих спецслужб і

їхньої агентури в Україні. Маємо розуміти, що тривалий час у нашому суспільстві було терпиме ставлення до ворожої пропаганди, представники якої проникли в органи державної влади, у силові структури, політичні партії та громадські організації, заволоділи засобами масової інформації, посіли ключові посади в урядових і силових структурах, у Службі безпеки України (далі – СБУ), поліції, в органах управління освітою, наукою і культурою, в контролі фінансових потоків та бізнесу. Ще не так давно у нас відкрито діяли Арестович, Бузина, Деркач, Іщенко, Колесніченко, Піховшек, Скворцов, Табачник та ін., процвітали азаровщина і портновщина. Для роздмухування українофобії Кремль використовує різного роду зрадників і перебіжчиків на кшталт Януковича, Азарова, Захарченка, Касатонова, Киви, Ключева, Костусева, Кузьміна, Маркова, Медведчука, Мешкова, Олійника, Пшонки, Табачника, Аксьонова, Балицького, Сальдо, Співака, Якименка та ін.

Замаскований внутрішній ворог у різних його проявах становить особливу небезпеку для екстремальних ситуацій. Йдеться про осіб, причетних до організації або участі в діях, які мають ознаки злочину, зокрема перехід на бік ворога і співпраця з ним, сприяння окупантам, державна зрада, диверсії, шпигунство, дезертирство, колабораціонізм, ухиялство від служби в ЗСУ, виправдовування агресора тощо. Громадськість цілком справедливо ставить запитання: а хіба грабувати і розкрадати країну, її ресурси, займатися корупцією, дерібаними і привласнювати державне майно, землю, зловживаючи службовим становищем, – це не є антиукраїнська і протидержавна діяльність? Уже за час війни викриті

масштабні корупційні явища, зокрема, завдяки проведеній антикорупційними органами успішній операції «Мідас» розкрито злочинні схеми розкрадання бюджетних коштів в атомній енергетиці. Її ключовими фігурантами були колишній співвласник кіностудії «Квартал-95» Т. Міндіч, російський сенатор, а в минулому депутат Верховної Ради України А. Деркач, міністр енергетики, а згодом міністр юстиції Г. Галущенко, радник міністра І. Миронюк, брати М. та О. Цукермани та ін. Останнім часом оприлюднена інформація про масштабну зрадницько-корупційну мережу системного рекету, хабарництва, неправомірного збагачення і відмивання коштів під керівництвом колишнього голови СБУ І. Баканова та його заступника А. Наумова. У відкритих джерелах повідомлялося про численні факти хабарництва в Державній прикордонній службі (С. Дейнеко), незаконного переходу кордону, злочинної діяльності завербованих та підкуплених агентів, які збирали розвіддані про дислокацію і переміщення ЗСУ, стан озброєння, підпалювали військові автомобілі, коригували ракетно-дронові удари, передавали інформацію про ТЦК, готували і здійснювали терористичні акти. Подекуди вже появились і «охоронці» УПЦ МП, російських пам'ятників в Україні, «борці» за захист російської культури й мови від «примусової українізації». Є і, з дозволу сказати, «корисні ідіоти» – особи, які в силу своєї незрілості, наївності або інфантильності механічно або з розрахунку на вигоду підхоплюють будь-яку українофобську інформацію Москви, сприймають її за чисту монету і тиражують. Звісно, пріоритет у реагуванні на такі та подібні дії належить правоохоронним органам, але профілактика

протиправних вчинків є частиною виховної роботи державних служб, наукових, культурно-освітніх установ та інститутів громадянського суспільства.

Не можна оминати й ворожі спроби інформаційної блокади українських телеканалів, інтернет-порталів та платформ соціальних мереж. Російські спецслужби вдаються до послуг хакерів, співробітників ІТ-компаній для здійснення кібератак на сайти українських інформаційних систем. Вони знаходять доступ навіть на сайти владних установ, політичних партій, державних реєстрів, зокрема, в грудні 2024 р. було паралізовано діяльність Міністерства юстиції і пошкоджено його сервіси. Зовсім недавно з'явилися фейкові Telegram-акаунти, які імітують профілі президента, керівника його офісу, голови СБУ та інших офіційних осіб.

Найголовнішим кроком на шляху встановлення достовірності інформації є оцінка надійності її джерела, компетентності автора та його бездоганної репутації. Нерідко деякі автори видають себе за аналітиків, експертів тощо, не маючи відповідної фахової освіти і досвіду. Особливо прискіпливо треба перевіряти достовірність фотографій, відеофільмів, адже за наявності фоторедакторів та ШІ зображення можуть бути згенерованими, несправжніми і неправдивими. Фотошопи і фотофейки можна виявити через запит у Google, де існують спеціальні цифрові інструменти для перевірки інформації, зокрема українські ресурси StopFake та VoxCheck. Політичну упередженість джерела можна вивірити за допомогою ресурсу Media Blas//Fact Check та ін.

Найбільшу недовіру користувачів викликають неаутентичні профілі,

так звані «сміттярки», клікбейти, які спеціалізуються на поширенні дезінформації, заробляючи на цьому гроші за просування проросійських наративів, деякі маніпулятивні сайти, наприклад, у Facebook «Бомба», «Интересно и Позитивно», «Незламна країна», «Новини України та світу», Life-bbсссnn тощо або «Голос простого народу України» та «Говорить військовий» у Telegram-каналах, які паразитують на патріотичних гаслах, оціночних судженнях і важко піддаються спростуванню. Дуже важливо фільтрувати інформацію, усуваючи недостовірні дані за допомогою цифрових інструментів Excel, Google Ads, встановлювати автора допису, дізнаватися, наскільки він відповідальний за вірогідність поданих відомостей, звертати увагу на характер і походження джерела. До речі, за соціологічними опитуваннями, лише 10–15% відвідувачів соціальних мереж перевіряють достовірність інформації, а спроможні розпізнати брехню в новинах – у межах 3–5% користувачів. Як зазначає О. Мороз, соціальні мережі створювались для шляхетних цілей: обміну інформацією та комунікації людей, але з часом вони перетворились у прибуткові компанії великих бізнес-інтересів [22].

Ось чому частина їхніх користувачів, особливо молоді, яка не має твердої громадянської стійкості, належних компетентностей і досвіду, схильна піддаватися не лише упередженій інформації, але й долучатися до нав'язування шкідливих цінностей іншим.

До українофобів належить і більша частина колишніх західних «советологів», які зараз назвалися «росієзнавцями», розглядають Росію і Україну як щось «цілісне», нівелюють

або принижують все українське. Деякі з них нав'язують думку, що ніби війну почала Україна, а Росія веде не війну, а «миротворчу операцію» проти «неонацистів» і «американо-натівських маріонеток». РФ спонсорує їхні друковані видання та електронні платформи, зокрема в Німеччині, Франції, Сербії, Угорщині, Туреччині, Норвегії та інших країнах. Вони стали інструментом глобалізації інформаційної війни, негативно характеризують Україну і українців, дедалі ширше використовують інтернет-мережі «Pravda», «Sputnik», «RT» та ресурси ШІ для розпалювання внутрішнього невдоволення в Україні, розколу світового українства та дискредитації допомоги з боку європейських партнерів. Наприклад, щоб погіршити ставлення британців і прем'єр-міністра Кіра Стармера особисто до України, російські спецслужби через Telegram-канали завербували для підпалу його майна не африканців, не арабів, а трьох українців, які через соцмережі активно шукали заробітків.

У протидії українофобії і потужним інформаційно-психологічним спеціальним операціям (далі – ІПСО) величезна роль належить Telegram-каналам, електронним медіа і блогерам. Поряд із журналістами до цієї діяльності щодо протидії російським ІПСО дедалі ширше залучаються професійні історики, політологи, психологи, юристи, культурологи та інші представники українознавства. Понад півмільйона підписників має на своєму каналі учитель історії з Білої Церкви В. Дрібниця, який досить переконливо і методично спростовує російські міфи, фальсифікації, фейки та доносить до слухачів правдиву історію України. Плідно працюють у цьому

напрямі відомі історики О. Бачинська, Т. Гончарук, О. Музичко (Одеса), М. Бандрівський, Я. Грицак, Б. Гудь (Львів), С. Дровозюк, О. Федоришен (Вінниця), С. Корновенко, В. Лазуренко, В. Масненко (Черкаси), Ю. Черней, М. Юрій (Чернівці), О. Алфьоров, О. Бажан, І. Гирич, І. Краснодемська, Ю. Мицик, М. Томенко, Т. Чухліб (Київ) та ін.

Тут важливо враховувати, що чимало речників «руського мира», колишніх сепаратистів, антимайданівців, прихильників Януковича, Колесніченка, Медведчука та інших, нікуди не зникли, вони перефарбувалися, замаскувалися, пристосувалися до нової ситуації, але не відмовилися від антиукраїнської діяльності. Нерідко їхній пропаганді підспівують і деякі «диванні та кухонні» псевдопатріоти.

Ряд дослідників та експертів шукає відповідь на питання, які причини українофобії, як продуктивно протидіяти їй і що заважає це робити [1; 20; 23; 30; 36]. На думку багатьох із них, все ще низьким залишається рівень українознавчої та національно-державницької свідомості населення, для частини якого властиві розмита ідентичність, ідейна інертність, брак знань, відсутність критичного мислення. До того ж деякі українофоби діють не просто як колаборанти, зрадники й так звані «ждуни» (ті хто очікує на прихід РФ), а як терористи, зловживаючи безкарністю, толерантністю і терпимістю українців. Велику шкоду суспільній свідомості завдає інфантильна позиція світоглядно-ціннісного характеру так званих лібералів, їхнє гасло «какая різниця». Воно народилося в репертуарі шоу-бізнесового проекту «95 квартал» і було озвучене в новорічному привітанні Президента

в 2020 р. Він говорив, що неважливо, якою мовою розмовляєш, як названа вулиця, головне, щоб вона була освітлена і заасфальтована, що немає різниці, біля якого пам'ятника закоханий юнак чекає дівчину. Деякі експерти вже тоді помітили, що подібні висловлювання є шкідливими і руйнівними, оскільки ставлять під сумнів утвердження української ідентичності й можуть сприйматися як сигнал нової хвилі русифікації українських дітей. Подекуди вже появились «борці» за захист російської культури, розвиток русистики, організатори компрометації діяльності Уповноваженого із захисту державної мови і підбурювачі протестів проти «примусової українізації», а також українознавчих осередків, передусім академічного Інституту українознавства ім. І. П. Крип'якевича та Науково-дослідного інституту українознавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка (далі – НДІ українознавства КНУ імені Тараса Шевченка).

Як наголошувалося на V Всеукраїнських наукових читаннях «Свою Україну любіть!» (Київ, 6 червня 2025 р.), за НДІ українознавства КНУ імені Тараса Шевченка залишається авангардна роль у координації наукових досліджень, продукуванні й поширенні знань про Україну та українство, в протидії будь-яким проявам українофобії та ідеології «руського мира». Очевидно, не випадково колектив і керівництво, передусім його засновник Петро Кононенко, постійно піддавалися атакам з боку антиукраїнських сил шляхом компрометації, створення штучних перешкод, обмеження фінансування, скорочення штатів тощо. Можна згадати інспірацію з оприлюдненням зловісної статті «Обережно:

українознавство!», маніпулятивне позбавлення Інституту статусу національного, зміну назви з добавкою «та всесвітньої історії». Очевидно, ще рано говорити, наскільки виправданою є й нинішня його реорганізація і перетворення Інституту в один з підрозділів університету. Разом з тим необхідно підкреслити, що колектив НДІ українознавства КНУ імені Тараса Шевченка, його часопис «Українознавство» упродовж 35-річного періоду активно демонстрували ефективність своєї діяльності, боролися з українофобами, вистояли і продовжують функціонувати на благо України та наперекір її ворогам.

Стратегічне завдання представників усіх центрів українознавства полягає в тому, щоб і надалі зосереджуватись на деміфологізації та деколонізації української гуманітаристики, публічного простору України, очищенні їх як від залишків русифікації та комунізації, так і від нових ідеологем, створених уже в умовах незалежності та війни. Науковці Інституту, зокрема Н. Безмерна, Т. Бевз, Г. Богданович, О. Газізова, П. Гай-Нижник, І. Грабовська, Р. Додонов, Л. Залізник, С. Єрмоленко, А. Іванець, С. Кагамлик, Я. Калакура, В. Коротя-Ковальська, І. Краснодемська, В. Крисаченко, Ю. Лебедева, К. Настояща, А. Пономаренко, О. Шакурова, В. Шляхова, О. Чирков, А. Чупрій, О. Хоменко, Ю. Фігурний та ін., застосовують у своїх працях широкий спектр методологічного інструментарію для протидії і розвінчування українофобської пропаганди [2; 11; 14–15; 17; 34–36].

Дослідницькі практики засвідчують, що обґрунтоване спростування і розвінчування зазначених та інших ворожих українофобських російських міфів,

фейків та фальсифікацій потребує передусім суворого наукового і послідовного дотримання принципів конкретно-історичного, системного, всебічного, об'єктивного, критично-світоглядного, соціокультурного та цивілізаційного підходів. Їхня дієвість і ефективність здійснюється шляхом залучення і оновлення традиційних дослідницьких методів аналізу і синтезу, історико-генетичного, проблемно-ситуаційного, порівняльного, контент-аналізу та ін.

Саме завдяки цьому забезпечується аргументованість і доказовість критичного аналізу будь-якого ворожого дискурсу, його сенсового наповнення і спрямованості. Водночас ці принципи дають змогу обрати і застосувати ефективні методи та засоби викриття наукової неспроможності антиукраїнських конструкцій ворожої пропаганди та міфотворчості. Також варто наголосити, що було б помилковим вважати, ніби достатньо заблокувати брехливу чи фейкову інформацію, ігнорувати її або не звертати на неї уваги і цього достатньо. Ми не можемо забувати, що частина людей надто довірлива, сприймає її як вірогідну. Ось чому вкрай важливо не просто заперечити брехню, але й переконливо довести її неправдивість, умотивовано протиставити їй альтернативу, тобто правду, основану на перевірених джерелах і фактах. Російська пропаганда, наприклад, намагається виправдати анексію Криму, частини Донецької, Луганської та деяких інших областей так званої Новоросії шляхом апеляції до того, що ці території, мовляв, свого часу входили до складу Росії. При цьому ігноруються архівні документи, історико-географічні карти, наукові дослідження, в тому числі й ті, що видані

за кордоном, які доводять історичні зв'язки України з Кримом часів ханства, їхню територіальну і соціокультурну близькість, козацьке минуле Донеччини та Луганщини, не кажучи про Херсонщину і Запоріжжя.

Насамкінець буде доречним ще раз привернути увагу до антиукраїнської риторики у процесі перемовин щодо припинення бойових дій та переходу до мирного процесу в Україні. Справедливе занепокоєння викликає не лише військова і територіальна, але й гуманітарна частина ультимативних вимог Путіна, зокрема про усунення начебто «першопричин війни»: денацифікація суспільства, захист прав російськомовного населення та прихожан РПЦ. Як відомо, повномасштабне вторгнення РФ в Україну отримало благословення з боку патріархату РПЦ, структурним підрозділом якої в Україні є УПЦ МП. Під час підготовки закону «Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій» (2024), який забороняє релігійні структури, центр яких знаходиться в державі-агресорці, були виявлені численні факти участі священнослужителів УПЦ МП у підіривній діяльності та антиукраїнській пропаганді, їхніх зв'язків з російськими спецслужбами, в підтримці війни проти України. Добровільний перехід релігійних громад УПЦ МП до ПЦУ, притягнення до відповідальності деяких церковних промосковських кліриків за виправдання воєнних злочинів, за антиукраїнську пропаганду і підіривну діяльність, закриття підпільних шкіл «руського мира» при деяких монастирях Кремль називає «переслідуванням» і «порушенням прав віруючих». І це тоді, коли в Криму та інших тимчасово окупованих територіях

ПЦУ заборонена, її парафії захопили служителі РПЦ, а деякі храми віддані під військові бази. Наприкінці січня 2026 р. у Москві у форматі форуму військового духовенства за участю представників влади відбувся інструктаж священників щодо виправдання «священної» війни, геноциду українського народу і особливостей «служіння в зоні бойових дій». РПЦ не приховує своєї відповідальності за війну, вона долучилася до обґрунтування правомірності кремлівських умов закінчення її гарячої фази, метою якої є перехід всієї території України до «зони виняткового впливу Росії». Отже, у війні проти України Кремль та РПЦ виступають єдиним фронтом.

У відповідь на поширення українофобського трактування умов закінчення війни дописувачі соціальних мереж (В. Ар'єв, В. Іваненко, А. Магера, О. Палій, В. Чалий та ін.) пропонують представникам демократичного світу всіма можливими засобами спонукати Путіна відмовитись від так званих «кінцевих цілей СВО», змусити його сісти за стіл переговорів не для декларування своїх ультимативних вимог, а досягнення справедливого компромісу і стійкого миру, повного виведення військ і відшкодування збитків, завданих за роки агресії. Більшість дописувачів наполягають на тому, щоб було виконане рішення Міжнародного кримінального суду у Гаазі про арешт Путіна, підтримують позицію Євросоюзу щодо створення за аналогією Нюрнберзького процесу Спеціального трибуналу для переслідування правителів Кремля за війну проти України.

Висновки. Українофобство отримало новий імпульс і посіло чільне місце в російсько-українській війні, в її

інформаційному та когнітивному вимірах, у друкованих виданнях, медійному просторі та соціальних мережах. Антиукраїнізм посів пріоритетне місце в шовіністичній політиці та ідеології московитів. Затьмарені імперською ідеологією та інфіковані збудниками україноненависництва, правителі РФ поставили цинічну мету: обезкровити, знесилити і стерти Україну та українців, знищити національну державність, захопити і повернути її територію в лоно неоімперії. Антиукраїнська пропаганда стала складовою цілеспрямованої злочинної діяльності ворога та його агентури, спрямованої на дезінформацію, деморалізацію та фізичне знищення українського народу, на дискредитацію влади, ЗСУ, на розмивання національної ідентичності, знецінення українознавства як системи знань про Україну, українців і світове українство. З-поміж найбільш поширених методів ворожої дезінформації домінують фальсифікація історичних подій, пересмикування фактів, замовчування або вигадкування неіснуючих джерел, формування «груп підтримки» з числа колаборантів і зрадників. За доступними даними, з початку повномасштабної війни в межах протидії інформаційній агресії в Україні відкрито майже 2,5 тис. кримінальних проваджень щодо інтернет-агітаторів, які поширювали антиукраїнський контент, понад 1700 осіб отримали підозру в скоєнні злочинів і більше 800 осіб уже відбувають покарання.

Водночас війна сконсолідувала українське суспільство навколо національно-державницької ідеї і ЗСУ, засвідчила його стійкість, незламність і здатність до самозахисту та відсічі ворогу. Нагромаджено значний досвід протидії та розвінчування українофобії, який

заслуговує ґрунтового аналізу і можливого використання в повоєнний період, оскільки риторика мирних перемовин і підготовки до наступних виборів засвідчують, що Кремль робить ставку на легалізацію своїх агентів впливу в Україні і намагається провести їх у різні органи влади.

Перспективи подальших досліджень і пропозиції. З урахуванням досвіду створеної в 2015 р. Центром українознавства КНУ імені Тараса Шевченка групи «Українознавчий простір» на платформі Facebook (понад 1,5 тис. підписників), а також уроків протидії українофобії в межах українського інформаційного та етнокультурного поля [12; 36] видається актуальною ініціативна місія НДІ українознавства КНУ імені Тараса Шевченка разом з іншими інституціями щодо формування Загальнонаціонального українознавчого простору, в якому не буде місця підступним і злочинним постулатам ідеологів та прибічників «руського мира». Йдеться про динамічну інформаційно-наукову систему розвитку українознавства як науки і освітньої дисципліни, збереження, захисту і поширення української історії, культури, мови та українознавчих знань як всередині країни, так і за її межами із числом підписників не менше мільйона осіб. Його головними компонентами мають стати: науково-освітній, соціокультурний та світоглядно-інформаційний. Державницький підхід до створення та утвердження Загальнонаціонального українознавчого простору сприятиме активізації українознавчих досліджень, підвищенню світоглядно-виховної ролі українознавства та інших освітніх дисциплін в національно-патріотичному

вихованні молоді, формуванні наукового світогляду та медіаграмотності.

Зміни, які розпочалися в МОН України, вселяють надію, що українознавство повернеться в усі ланки освіти в повному обсязі, починаючи з дошкільних установ і закінчуючи освітніми мережами для батьків та літніх людей. Це дасть змогу дітям, учнівській та студентській молоді, всім громадянам отримувати цілісні та системні знання про Україну і українство, глибше усвідомити ворожу сутність українофобії на когнітивно-світоглядному рівні, навчитися розпізнавати і спростовувати дезінформацію та фейки, перевіряти факти і джерела інформації, виробити стійкість та інформаційний імунітет, критичне мислення, вміння вдумливо і аналітично оцінювати медіаконтент, розпізнавати маніпуляції, виявляти ворожі антиукраїнські російські міфи, фейки та фальсифікації і викривати їх.

У цьому зв'язку доцільно було б розширити функції НДІ українознавства КНУ імені Тараса Шевченка, трансформуючи його за прикладом інших університетських інститутів у навчально-науковий з магістерською та докторською освітніми програмами з українознавства, передбачивши при цьому збільшення кадрового та матеріально-технічного забезпечення. Така модель Інституту була опрацьована на межі 1990–2000-х років, але, на жаль, згорнута в часи міністра освіти і науки Д. Табачника.

Правовою основою загальнонаціонального інформаційного простору мають слугувати статті Конституції України, що гарантують інформаційну безпеку, заборону діяльності політичних партій і громадських об'єднань, програмні цілі або дії яких спрямовані

на підриив і ліквідацію незалежності, порушення суверенітету, територіальної цілісності держави, а також відповідні законодавчі акти. Правоохоронні органи покликані безкомпромісно використовувати санкції до українофобів, передбачені статтями Кримінального кодексу України про колабораційну діяльність і пособництво державі-агресорці. Війна підтвердила доцільність збереження і подальшої активізації діяльності Центру протидії дезінформації при РНБО з метою нейтралізації ворожої пропаганди. Заслугоує підтримки та поширення і досвід Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення щодо протидії українофобії, стиранню національно-культурних ознак українського народу, знецінення його мови і духовності, а також практика проведення наукових конференцій та регіональних методичних семінарів, присвячених методології протидії українофобії.

Насамкінець не буде зайвим підтримати висловлювану в експертному середовищі думку про необхідність зміни стратегії державної політики у сфері інформації та пропаганди, перехід від оборони до наступу на основі застосування новітніх комунікаційно-цифрових технологій, створення відповідного цифрового інструментарію і програмного забезпечення з використанням ШІ, математичного моделювання, методів бібліометричного контент-аналізу. Відтак українознавці не повинні лише боронитися, виправдовуватися і захищатися. Необхідно всіма силами й засобами викривати та спростовувати антиукраїнську пропаганду, протидіяти їй, наступати на неї, активно реалізовувати свій чітко структурований довгостроковий наратив, спрямований на перемогу

і збереження України, на поразку авторитарного режиму Росії, на її демонтаж і розпад, на підтримку поневолених нею корінних народів. Українське суспільство, яке ціною великих жертв витримує важкий екзамен на стійкість окупаційно-геноцидною війною, мусить протиставити українофобії національну єдність і світоглядну стійкість.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белкін, Л. М., Юринець, Ю. Л., Сопілко, І. М., Белкін, М. Д. Дослідження методів антиукраїнської російської пропаганди в інформаційних війнах проти України. *Юридичний вісник*. 2022. Т. 3. № 64. С. 87–94.
2. Богданович, Г. Виклики і загрози на шляху формування та функціонування української політичної нації в умовах повномасштабної війни. *Українознавство*. 2024. № 4. С. 34–51.
3. Власюк, О. С., Кононенко, С. В. *Кремлівська агресія проти України: роздуми в контексті війни*: монографія. Київ, 2017. 304 с.
4. Вовк, С. О., Бадер, А. В. Стратегії дезінформації Росії в російсько-українській війні: типологія фактів. *Регіональні студії*. 2023. № 35. С. 53–59.
5. Войтович, Н. Створення фейкових новин: новий шлях інформаційної війни. *Вісник ЛНУ ім. І. Франка. Серія Журналістика*. 2024. Вип. 39. С. 42–47.
6. Глобенко, С. Інформаційний простір держави та проблеми забезпечення його захисту в Україні. *Науковий вісник «Державне управління»*. 2023. № 1 (13). С. 195–210.
7. Горун, О. Ю. Протидія ворожій медіапропаганді в умовах правового режиму військового стану в Україні. *Інформація і право*. 2023. № 1. С. 116–128.
8. Гребенюк, А. Антиукраїнська пропаганда: характерні риси та поняття. *Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського*. 2021. Вип. 61. С. 128–139.
9. Деміфологізація історії та творення міфів в українській науці та публічному

просторі / наук. ред. О. О. Салата. Львів–Торунь, 2021. 200 с.

10. Дзюба, І. Нагнітання Мороку. Від чорносотенців початку ХХ століття до українофобів початку ХХІ століття. Київ, 2011. 503 с.

11. Додонов, Р. Сучасна російсько-українська війна у дзеркалі геофілософської рефлексії. *Українознавчий альманах*. 2024. Вип. 34. С. 73–78.

12. Дубняк, К. А. Інформаційний простір: структура та функціональні параметри. *Соціальні комунікації*. 2015. № 4. С. 21–25.

13. Закон України «Про засудження та заборону російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії». *Відомості Верховної Ради*. 2023. № 65. С. 221. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3005-20#Text> (дата звернення: 05.03.2026).

14. Калакура, Я. С. Українознавство в обороні історичної пам'яті від фальсифікацій та спотворень. *Українознавство*. 2011. № 1. С. 78–85.

15. Калакура, Я. С. Українознавство у викликах війни Московії проти України. *Українознавство*. 2023. № 1. С. 15–25.

16. Кононенко, П. П. *Українознавство*: підручник. Київ, 2013. 531 с.

17. Крисаченко, В. Українознавство: гуманітарні виміри. Київ, 2025. 504 с.

18. Кузнецова, О. Конотації антиукраїнських стереотипів російських соцмереж. *Журналістика*. 2025. № 1. С. 91–104.

19. Куляс, І. Як розпізнати пропаганду у ЗМІ. Київ, 2018. 40 с.

20. Лизанчук, В. В. Інформаційна безпека України: теорія і практика. Львів, 2017. 728 с.

21. Міненко, Є. Вплив російської пропаганди на суспільно-державну стабільність України: аналіз методів та наслідків. *Наукові праці МАУП. Політичні науки та публічне управління*. 2023. № 3. С. 48.

22. Мороз, О. Нація овочів? Як інформація змінює мислення і поведінку українців. Київ, 2020. 304 с.

23. Музичко, О. Українофобія: тягар

історії та виклики сучасності. *Українофобія як явище та політтехнологія*. Львів, 2014. Вип. 1. С. 4–7.

24. Нестеренко, Г. *Інформаційна безпека*: курс лекцій. Київ, 2022. 102 с.

25. Панасюк, В. А. Українофобство Росії в добу трансформаційних змін та сталінізму. *Політикус*. 2024. № 3. С. 94–102.

26. Посмітна, В. В. Особливості сучасної антиукраїнської маніпулятивної пропаганди в сучасних умовах. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2023. № 59. С. 35–39.

27. Різун, В. В. *Теорія масової комунікації*: підручник. Київ, 2008. 260 с.

28. Рог, В. Українофобія. П'ята колона та її ляльководи. Київ, 2009. 96 с.

29. Санченко, А. Українофобія. *Науковий інструментарій українознавця*. Довідник. Київ, 2012. С. 354–357.

30. Свідерська, О. І. Цифрова пропаганда та ризики безпеки у контексті російсько-української війни. *Політикус*. 2022. Вип. 2. С. 60–64.

31. Семеній, А. О. Антиукраїнська пропаганда в сучасному російському історичному кінематографі. *Вісник ДНУ ім. Василя Стуса*. 2022. Вип. 14. Т. 1. С. 83–87.

32. *Символи українофобії*: матеріали до довідника / кер. проекту Г. Боряк. Київ, 2025. 264 с.

33. Субота, І. В. Стратегії маскування антиукраїнської риторики у російському пропагандистському дискурсі. *Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. Серія Філологія. Журналістика*. 2024. Т. 35. № 1. Ч. 2. С. 153–158.

34. Українознавство: концептуальні та теоретико-методологічні основи розвитку / П. П. Гай-Нижник (керівник проекту). Київ, 2015. 504 с.

35. Фігурний, Ю. С. Доктрина «русского мира» – політична ідеологія агресії Росії проти України. *Українознавство*. 2021. № 4. С. 72–88.

36. Фігурний, Ю. Конфліктизація українського етнокультурного простору як

об'єкт українознавчих досліджень. *Українознавчий альманах*. 2019. Вип. 25. С. 34–43.

37. Франко, І. *Сухий пеня*. Зібрання творів. Київ, 2010. Т. 54. 1313 с.

38. Kalakura, Ya., & Bilushchak, T. Source and information potential of social networks about the Russian war against Ukraine: research methodology and classification of sources. *Skhidnoevropeyskyi Istorychnyi Visnyk* (East European Historical Bulletin). 2025. № 37. С. 207–219. DOI 10.24919/2519-058X.37.346051

REFERENCES

1. Bielkin, L., Yurynets, Yu., Sopilko, I., Bielkin, M. (2022). Research into the Methods of Anti-Ukrainian Russian Propaganda in the Information War against Ukraine. *Yurydychnyi visnyk* (Legal Bulletin), Vol. 3. No. 64, pp. 87–94. [in Ukr.]

2. Bohdanovych, H. (2024). Challenges and Threats to the Formation and Functioning of the Ukrainian Political Nation in Conditions of Full-Scale War. *Ukrainoznavstvo* (Ukrainian Studies), No. 4 (93), pp. 34–51. [in Ukr.]

3. Vlasiuk, O., Kononenko, S. (2017). *Kremlin Aggression against Ukraine: Reflections in the Context of War: A Monograph*. Kyiv, 304 p. [in Ukr.]

4. Vovk, S., Bader, A. (2023). Russia's Disinformation Strategies in the Russian-Ukrainian War: Typology of Facts. *Rehionalni studii* (Regional Studies), No. 35, pp. 53–59. [in Ukr.]

5. Voitovych, N. (2024). Creating Fake News: a New Path of Information Warfare. *Visnyk LNU im. I. Franka. Seriya Zhurnalistyka* (Bulletin of the I. Franko Lviv National University. Journalism Series), Vol. 39, pp. 42–47. [in Ukr.]

6. Hlobenko, S. (2023). The Information Space of the State and the Problems of Ensuring its Protection in Ukraine. *Naukyi visnyk "Derzhavne upravlinnia"* (Scientific Bulletin "Public Administration"), pp. 195–210. [in Ukr.]

7. Horun, O. (2023). Counteracting Hostile Media Propaganda under the Legal Regime of

Martial Law in Ukraine. *Informatsiia i pravo* (Information and Law), No. 1, pp. 116–128. [in Ukr.]

8. Hrebenuk, A. (2021). Anti-Ukrainian Propaganda: Characteristic Features and Concepts. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy im. V. I. Vernadskoho* (Scientific Works of the National Library of Ukraine Named after V. I. Vernadsky), Vol. 61, pp. 128–139. [in Ukr.]

9. Salata, O., ed. (2021). *Demythologizing History and Mythmaking in Ukrainian Science and Public Space*. Lviv-Torun, 200 p. [in Ukr.]

10. Dziuba, I. (2011). *Infusing Darkness. From the Black Hundreds of the Early 20th Century to the Ukrainophobes of the Early 21st Century*. Kyiv, 503 p. [in Ukr.]

11. Dodonov, R. (2024). The Modern Russian-Ukrainian War in the Mirror of Geophilosophical Reflection. *Ukrainoznavchyi almanakh* (Ukrainian Studies Almanac), Vol. 34, pp. 73–78. [in Ukr.]

12. Dubniak, K. (2015). Information Space: Structure and Functional Parameters. *Sotsialni komunikatsii* (Social Communications), No. 4, pp. 21–25. [in Ukr.]

13. Law of Ukraine "On the Condemnation and Prohibition of Russian Imperial Policy in Ukraine and the Decolonization of Toponymy." (2023). *Vidomosti Verkhovnoi Rady* (Bulletin of the Verkhovna Rada), No. 65. [online] Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3005-20#Text> [Accessed 05 Mar. 2026]. [in Ukr.]

14. Kalakura, Ya. (2011). Ukrainian Studies in the Defense of Historical Memory from Falsifications and Distortions. *Ukrainoznavstvo* (Ukrainian Studies), No. 1, pp. 78–85. [in Ukr.]

15. Kalakura, Ya. (2023). Ukrainian Studies in the Challenges of Moscow's War Against Ukraine. *Ukrainoznavstvo* (Ukrainian Studies), No. 1, pp. 15–25. [in Ukr.]

16. Kononenko, P. (2013). *Ukrainian Studies: a Textbook*. Kyiv, 531 p. [in Ukr.]

17. Krysachenko, V. (2025). *Ukrainian Studies: Humanitarian Dimensions*. Kyiv, 504 p. [in Ukr.]

18. Kuznietsova, O. (2025). Connotations of anti-Ukrainian Stereotypes on Russian Social

Networks. *Zhurnalistyka* (Journalism), No. 1. pp. 91–104. [in Ukr.]

19. Kulias, I. (2018). *How to Recognize Propaganda in the Media*. Kyiv, 40 p. [in Ukr.]

20. Lyzanchuk, V. (2017). *Information Security of Ukraine: Theory and Practice*. Lviv, 728 p. [in Ukr.]

21. Minenko, Ye. (2023). The Impact of Russian Propaganda on the Socio-State Stability of Ukraine: Analysis of Methods and Consequences. *Naukovi Pratsi MAUP. Politychni Nauky ta Publichne Upravlinnia* (Scientific Works of the IAPM. Political Science and Public Administration), No. 3. p. 44–48. [in Ukr.]

22. Moroz, O. (2020). *A Nation of Vegetables? How Information Changes the Thinking and Behavior of Ukrainians*. Kyiv, 304 p. [in Ukr.]

23. Muzychko, O. (2014). Ukrainophobia: the Burden of History and the Challenges of Modernity. *Ukrainephobia as a Phenomenon and Political Technology*, Vol.1. Lviv, pp. 4–7. [in Ukr.]

24. Nesterenko, H. (2022). *Information Security: Lecture Course*. Kyiv, 102 p. [in Ukr.]

25. Panasiuk, V. (2024). Russia's Ukrainianophobia in the Era of Transformational Changes and Stalinism. *Politicus*, No. 3. pp. 94–102. [in Ukr.]

26. Posmitna, V. (2023). Features of Modern Anti-Ukrainian Manipulative Propaganda in Modern Conditions. *Naukovyi visnyk mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu* (Scientific Bulletin of the International Humanitarian University), No. 59. pp. 35–39. [in Ukr.]

27. Rizun, V. (2008). *Theory of Mass Communication: A Textbook*. Kyiv, 260 p. [in Ukr.]

28. Roh, V. (2009). *Ukrainephobia. The Fifth Column and Its Puppet Masters*. Kyiv, 96 p. [in Ukr.]

29. Sanchenko, A. (2012). *Ukrainephobia. Scientific Tools of the Ukrainian Scholar. A Handbook*. Kyiv, pp. 354–357. [in Ukr.]

30. Sviderska, O. (2022). Digital Propaganda and Security Risks in the Context of the Russian-Ukrainian War. *Politicus*, Vol. 2. pp. 60–64. [in Ukr.]

31. Semenii, A. (2022). Anti-Ukrainian Propaganda in Modern Russian Historical Cinema. *Visnyk Donetskoho NU im. Vasylia Stusa* (Bulletin of the Vasyl Stus Donetsk National University), Vol.14, T.1, pp. 83–87. [in Ukr.]

32. Boriak, H., ed. (2025). *Symbols of Ukrainophobia: Materials for the Reference Book*. Kyiv, 264 p. [in Ukr.]

33. Subota, I. (2024). Strategies for Disguising anti-Ukrainian Rhetoric in Russian Propaganda discourse. *Vcheni zapysky TNU im. V. I. Vernadskoev. Serii:Filolohiia. Zhurnalistyka* (Scientific Notes of the V.I. Vernadsky TNU. Series: Philology. Journalism), Vol. 35, No. 1. Vol. 2. pp. 153–158. [in Ukr.]

34. Hai-Nyzhnyk P., ed. (2015). *Ukrainian Studies: Conceptual and Theoretical and Methodological Foundations of Development: A Monograph*. Kyiv, 504 p. [in Ukr.]

35. Fihurnyi, Yu. (2021). The Doctrine of the “Russian World” is the Political Ideology of Russia's Aggression Against Ukraine. *Ukrainoznavstvo* (Ukrainian Studies), No. 4. pp. 72–88. [in Ukr.]

36. Fihurnyi, Yu. (2019). Conflictization of the Ukrainian Ethnocultural Space as an Object of Ukrainian Studies. *Ukrainoznavchyi almanakh* (Ukrainian Studies Almanac), Vol. 25. pp. 34–43. [in Ukr.]

37. Franko, I. (2010). *Dry Stump*. Collection of Works. Vol. 54. Kyiv, 1313 p. [in Ukr.]

38. Kalakura, Ya., Bilushchak, T. (2025). Source and Information Potential of Social Networks about the Russian War against Ukraine: Research Methodology and Classification of Sources. *Shkhidnoevropeiskyi Istorychnyi Visnyk* (East European Historical Bulletin), Vol. 37. pp. 207–219. [online] Available at: DOI 10.24919/2519-058X.37.346051 [in Eng.]

Summary

**UKRAINOPHOBIC NARRATIVES IN THE MEDIA AND SOCIAL SPACE:
METHODOLOGY OF COUNTERMEASURES AND REFUTATIONS**

Yaroslav KALAKURA

orcid.org/0000-0001-9007-4991

Doctor of Historical Sciences, Professor, Honoured Professor
of Taras Shevchenko National University of Kyiv

lead research fellow of RIUS of Taras Shevchenko National University of Kyiv

email: kalajar@ukr.net

The relevance of the research. The features of the new wave of Ukrainophobia in the media and socio-cultural space are considered an information segment of Russia's occupation-genocidal war against Ukraine, aimed at discrediting and destroying the Ukrainian state and nation, undermining defence capabilities, spreading distrust in the Armed Forces of Ukraine, and blurring identity, splitting, and demoralizing society. Ukrainophobia is interpreted as an aggressive rejection of Ukraine, non-recognition of the uniqueness of the Ukrainian people, their state, language, history, culture, national idea, malicious hostility to everything Ukrainian. Adherents of Ukrainophobia, masquerading as scientific discourses, discriminate against Ukrainian studies, falsify its achievements and slander its representatives, justify Muscovy's crimes against Ukraine.

The purpose of the study is to systematically analyze the essence of Ukrainophobia, clarify the strategy and specifics of Russian myths, fakes and falsifications in the media and social networks, understand the latest technologies, concepts and features of the methodology of exposure, prove the scientific incapacity of anti-Ukrainian mythology, propose ways to prevent the spread of hostile ideology and propaganda and ways to form information immunity in relation to it.

Conclusions. The article explores the updating of the methodology for countering and debunking Ukrainophobic narratives, emphasizing the need to take into account their latest technologies, strict adherence to scientific principles of refuting hostile ideology, systematic, objective, comprehensive and worldview-based exposure of their imperial goals through the creative application of historical-genetic, problem-situational methods, analytical criticism, comparative studies and content analysis. The possibility of continuing the ideological and civilizational confrontation between Ukrainian narratives and Russian myths and falsifications in the information and media space after the end of the hot phase of the war is predicted, and ways to prevent a possible outbreak of Ukrainophobia are indicated.

Keywords: Ukrainian studies, Ukrainianophobia, Russian aggression, information warfare, Russian myths and falsifications, social networks, Ukrainian identity.

Отримано редакцією / Received: 03.04.26

Прорецензовано / Revised: 14.04.26

Схвалено до друку / Accepted: 28.04.26